

Oross Krisztián

Újkőkori telep kutatások Balatonszárszó, Kis-erdei-dűlő lelőhelyen 2000–2003 között

Balatonszárszó, Kis-erdei-dűlő lelőhelyen 2000 és 2003 között négy ásatási idény során a jelentős középkori emlékek és több más korszak objektumai mellett egy kiterjedt újkőkori település is napvilágot látott. Az ásatásokról az elmúlt három évben több kisebb-nagyobb terjedelmű jelentés és előzetes tanulmány készült. Ezekben a publikációkban szerepelnek olyan információk is, melyek a végleges dokumentáció elkészítése és az ásatási eredmények feldolgozásának megkezdése után pontosításra, illetve korrekcióra szorulnak. Akad olyan közlemény, amelynek nem az egyeztetett, végső szövegváltozata került nyomdába. Alábbi írásunkban a balatonszárszói újkőkori telep kutatások rövid összefoglalása mellett ezekre a problémákra is rá szeretnénk világítani.

A Kis-erdei-dűlő az újkori Balatonszárszó községtől délkeletre található, egy emberi megtelepedésre különösen alkalmas platón. A terület északi irányban enyhe, 3–4%-os lejtővel éri el a tóparti kisebb dombokat. Déli, keleti és nyugati irányban 15–22 m mély völgyek határolják, kivételes védeettséget biztosítva az ott élőknek. A völgyeken túl erdőkkel borított domboldalak emelkednek. A lelőhely feltárt részei 2–2,5 km távolságra vannak a Balaton déli partvonalától, 145 és 160 m közötti tengerszint feletti magasságban.

Az épülő M7 autópálya nyomvonalának régészeti ásatásait megelőző terepbejárásokat a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársai végezték el. Balatonszárszó határában a középkori Szárszó község egykori templomának helye pontosan ismert volt. A környező földeken folytatott felszíni gyűjtések során azonban csak néhány jellegtelen őskori kerámiatöredék és kőpenge került elő, így jelentős őskori lelőhelyre az előzetes információk alapján nem lehetett számítani.

Az MTA Régészeti Intézetének megelőző feltárásai 2000 őszén kezdődtek Belényesi Károly vezetésével. Az ásatás célja a már említett ismereteknek megfelelően a középkori templom környezetének feltárása volt. A középkori telepjelenségek és sírok mellett azonban több újkőkori gödör is előkerült, a dunántúli középső neolitikumra jellemző díszített kerámiával és állatplasztikával, továbbá egy zsugorított temetkezéssel. Nyilvánvalóvá vált, hogy a lelőhelyen az őskori régészeti jelenségeket egy 40 és 100 cm között változó vastagságú vörösbarna erdőtalajréteg fedi. A megfigyelt rétegtani jelenségnek tudható be a felszíni leletek hiánya, de egyúttal ez a talajréteg védte meg az őskori telepjelenségeket a későbbi bolygatásoktól.

A középkori emlékek feltárása mellett 2001 tavaszán nagy felületen kezdtük kutatni az újkőkori települést (2. kép). Ez év november végéig 24 oszlopszerkeze-

Krisztián Oross

Neolithic settlement investigations at the Balatonszárszó, Kis-erdei- dűlő site between 2000 and 2003

An extensive Neolithic settlement was unearthed, beside significant medieval remains and the features of a series of other periods, at the Balatonszárszó, Kis-erdei-dűlő site in four excavation seasons between 2000 and 2003. A number of shorter and longer reports and preliminary studies were published about the excavations in the past three years. These publications contain pieces of information that need to be corrected or made more exact after the accomplishment of the final documentation and the start of the elaboration of the excavation results. In the case of one of the publications, the printed text was not the final, corrected version. In the followings the investigation of the Neolithic settlement of Balatonszárszó will be summed up and we will also point out the above mentioned problems.

Kis-erdei-dűlő can be found south-east of Balatonszárszó village on a plateau, which seems especially suitable for human occupation. The territory reaches the lower hills along the lake with a mild slope of 3–4%. Fifteen – twenty-two m deep valleys border it in the south, the east and the west providing an exceptional defence system to the inhabitants. Hills covered with forests rise beyond the valleys. The unearthed parts of the site lie 2–2.5 km from the southern beach of Lake Balaton in an altitude of 145 to 160 m above the sea level.

The archaeologists of the Directorate of the Museums of Somogy county conducted field walkings before the investment-led archaeological excavations in the track of highway M7. The exact place of the church of the medieval Szárszó village was already known in the fields of Balatonszárszó. The surface collections in the neighbouring fields resulted, however, only a few uninformative prehistoric sherds and stone flakes, thus the preliminary data did not suggest the existence of a significant prehistoric settlement.

The investment-led excavations of the Archaeological Institute of the HAS started in 2000 led by Károly Belényesi. The purpose of the excavation was the uncovering of the environment of the medieval church according to the above-described circumstances. Beside the medieval settlement features and graves, however, a number of prehistoric pits were also uncovered. They contained the characteristic decorated ceramics, animal plastics and a crouched burial of the Transdanubian Middle Neolithic. It became evident that the prehistoric archaeological phenomena are covered with a reddish brown forest soil in a thickness of 40 to 100 cm. The observed sedimentological setting explains the lack of finds on the surface and this soil layer preserved the prehistoric settlement features from later disturbances.

tes neolit épület maradványait tártuk fel. A házak szerkezete megegyezett a Közép-európai vonaldíszes kerámia számos lelőhelyéről ismert házak szerkezetével. Az épületek belsejében három párhuzamos oszlopsor futott. Egyes házak feltárásakor két további cölöplyuk-sor nyomait is megfigyeltük, ez utóbbiak a házak hosszanti falait jelezték. A hosszanti falsíkok külső oldalán megtaláltuk a vonaldíszes kultúrkör házáira szintén általánosan jellemző, a német terminológia által „Längsgrube”-nak nevezett árkokat. A kutatott terület déli határán feltártuk egy újkőkori árok részletét is, három bejárattal. Az árokban sajátos oszlopszerkezet nyomait figyeltük meg.

A neolit település hulladékgödreiből 16 további újkőkori temetkezés került elő. A halottakat rendszerint a gödrök legfelső rétegében ledöngöléssel kialakított felszínre fektették, zsugorított testtartásban. Rétegtani helyzetük miatt a munkagépek több csontvázat is megsértettek. Egy csontvázat egy szokatlanul mély hulladékgödör legalsó rétegében tártunk fel, a nyújtott testhelyzetű halottat minden bizonnyal bedobták a gödörbe. Kiemelkedő jelentőségű a két díszített kerámiaedénnyel és egy kőbaltával elhantolt férfi és a spondylus ékszerrel eltemetett gyermek sírja.

A telep és a temetkezések emlékanyagában együtt fordultak elő a dunántúli vonaldíszes kerámia keszthelyi csoportjának és a zselizi kultúrának a kerámialelei. Gyakoriak voltak a vörös festésű edénytöredékek. A zselizi típusú leletek között azonban nem volt általános a korábban megemlített polikróm (vörös-sárga) festett kerámia, noha találtunk néhány ilyen töredéket is.¹ Különleges díszítés a vonaldíszekbe berakott gyöngyökös magvak sora, amely korábban tévesen kagylóberakás-ként is szerepelt.² A 2000–2001 években folytatott feltárásokról elsőként publikált jelentésünkben mellékeljük a lelőhely térképét is, egy sajnálatos hiba folytán azonban írásunkban egy, az ásatás 2002. kora nyári állapotát tükröző térképváltozatot jelent meg.³

Az autópálya balatonszárszói csomópontjának tervei a feltárások ideje alatt jelentős változásokon mentek keresztül, ennek következtében az építkezések által veszélyeztetett terület nagysága a plató keleti részén jelentősen megnőtt. E módosítások tették szükségessé a kutatások folytatását 2002-ben. Célunk ekkor a középső neolit település veszélyeztetett részének teljes feltárása volt. A 2002. évi ásatási terület legnagyobb része a 2001. évben kutatott felület és a plató keleti pereme között fekszik. Az ásatás folyamán késő őszig teljesen feltártuk az autópálya céljára kisajátított terület délkeleti részét, egy további kisebb felületet a plató nyugati peremén, valamint egy 25 m széles területsávot az építési terület északkeleti részén.

Beside the excavation of the medieval finds, we started to investigate the Neolithic settlement on a large surface in the spring of 2001 (Fig. 2). The remains of 24 post-structure Neolithic buildings were uncovered until the end of November that year. The structure of the houses matched that of the houses described from countless sites of the Central-European Linear Pottery culture. Three parallel rows of posts ran within the houses. We observed the traces of two more posthole rows during the excavation of certain houses, which indicted the longitudinal walls of the houses. We found the trenches characteristic of the houses of the Linear Pottery entity, which the German terminology calls “Längsgrube”, outside these longitudinal walls. On the southern border of the investigated territory we uncovered a fragment of a Neolithic ditch with three entrances. The traces of a specific post structure were observed in the ditch.

Sixteen more Neolithic burials were found in the refuse pits of the Neolithic settlement. The dead bodies were usually laid in a crouched position on a rammed surface in the uppermost layer of the pits. The machines damaged a number of skeletons because of this stratigraphical position. We found one of the skeletons in the lowermost layer of an unusually deep pit. The dead, lying in an extended position, was most probably thrown into the pit. A man buried with two decorated clay vessels and a stone axe and the grave of a child who was buried with Spondylus jewellery were the most prominent finds.

The ceramic finds of the Keszthely group and the Zseliz culture of the Transdanubian Linear Pottery entity occurred together in the materials of the settlement and the burials. Vessel fragments with red painting were frequently found. The earlier mentioned polychromatic (red-and-yellow) painted ceramics was, however, not common in the Zseliz type material although its was represented by a few fragments.¹ The row of pearl millet seeds inserted in the linear ornaments, which was mistakenly described as a shell inlay, is a special ornamental solution.² A map was attached to the first report on the excavations of 2000–2001, but due to a regrettably mistake, the map in the publication was a version that reflected the situation in the early summer of 2002.³

The plans of the Balatonszárszó junction of the highway were significantly modified during the excavations, thus the territory endangered by the construction got significantly increased in the eastern part of the plateau. These modifications necessitated the continuation of the investigations in 2002. This time the purpose was the complete excavation of the endangered part of the Middle Neolithic settlement. The largest part of the excavation territory of 2002 was situated between the

1 BELÉNYESY 2003, 139.

2 BELÉNYESY 2003, 139.

3 BELÉNYESY–MARTON–ÖROSS 2002

1 BELÉNYESY 2003, 139

2 BELÉNYESY 2003, 139

3 BELÉNYESY–MARTON–ÖROSS 2002

Munkánk során újabb 16 újkőkori épület maradványait találtuk meg, így a lelőhelyen feltárt neolit házak száma 40-re emelkedett. A házak túlnyomó többsége az épületnyomok alapján a 2001-ben előkerült házakkal megegyező szerkezetű volt (3. kép). Egy épület szerkezete alapvetően különbözött az általánostól. A ház hosszanti falai mentén nem találtunk szabálytalan alakú árkokat, az épületet keleti, északi és nyugati oldalán összefüggő alapárok határolta.

Előkerültek az újkőkori árok további részletei, egy, esetleg kettő bejárattal. Feltártunk újabb 24 temetkezést is. Egy további, a korábbi mezőgazdasági művelés és a felső humuszréteget eltávolító munkagépek által elpusztított sírt az emberi csontmaradványok alapján utólag sikerült azonosítanunk. A sírokban mellékletként egy esetben díszített kerámiaedény, továbbá csonteszközök és kovapengék fordultak elő. A kerámia leletanyagban többségben voltak a dunántúli vonaldíszes kerámia keszthelyi csoportjának edénytöredékei, a zselizi kultúra jellemző díszítései jóval ritkábban fordultak elő, mint a 2001-ben feltárt objektumok emlékéanyagában. Az ásatás északkeleti részén feltárt terület hulladékgyűjtőiből a dunántúli vonaldíszes kerámia korai fázisának kettős kónikus, mélyen árkolt vonalakkal díszített kerámiaedényei kerültek elő.

A dunántúli vonaldíszes kerámia idősebb fázisára keltezhető teleprészlet kutatása számos figyelemre méltó lelettel gazdagította az ásatást. A feltárások 2003-ban a korai periódus alaposabb megismerésének reményében folytatódtak a lelőhely északkeleti részén. A hat hónapig tartó terepmunka során összesen 7 őskori épületet tártunk fel, melyek közül 5 ház a dunántúli vonaldíszes kerámia épülete volt. Két házat azok déli harmadában patkószerű alapárok szegélyezett, ezek az épületek minden bizonnyal a középső rézkori Balaton-Lasinja kultúra idején álltak a dombon. A Balaton-Lasinja kultúra nagyméretű objektumait egymástól nagy távolságban tártuk fel a két rézkori ház környezetében. Egy újkőkori gödörben jó állapotú zsugorított csontvázat találtunk. A feltárás legészakibb részén az emlékéanyag a dunántúli vonaldíszes kerámia korai fázisát képviselte, attól délre azonban a keszthelyi csoport leletei domináltak, de előfordultak kottafejes díszítésű töredékek is. A pattintott kőeszközök túlnyomó többsége a megelőző évekhez hasonlóan bakonyi radiolaritból készült.

Balatonszárszó, Kis-erdei-dűlő lelőhelyen a négy éven át folytatott ásatások során összesen 116 826 m² területet tártunk fel (1. kép). Az újkőkori település részletének objektumai mintegy 10–11 ha nagyságú területen feküdtek, ezen a felületen a neolit telepjelenségeken kívül a Balaton-Lasinja kultúra objektumait, avar telepjelenségeket és több középkori árkot is feltártunk. Keleti és nyugati irányban a plató pereméig kutattuk a lelőhelyet, az őskori település határát azonban sem északi, sem déli irányban nem értük el. Összesen a dunántúli vonaldíszes kerámia 45 oszlopszerkezetes épületének nyomait találtuk meg. A neolit falu 39 épülete összefüggő telepü-

territory investigated in 2001 and the eastern edge of the plateau. The south-eastern part of the territory expropriated for the construction of the highway was entirely unearthened until late autumn together with a smaller territory on the western edge of the plateau and a 25 m wide zone in the north-eastern part of the construction site.

We found the remains of 16 more Neolithic buildings, thus the number of the unearthened Neolithic houses grew to 40 at the site. The overwhelming majority of the houses had the same structure as the ones uncovered in 2001 according to the unearthened traces (Fig. 3). The structure of one of the buildings was basically different from the common one. We could not find irregular trenches along the longitudinal walls of the house, instead a coherent foundation trench bordered it in the east, the north and the west.

Further details of the Neolithic ditch were found with one, perhaps two entrances. We uncovered 24 more burials as well. Another burial, which had been destroyed by cultivation and the machines that removed the uppermost humus layer, was identified from the human bone remains. The grave furniture included an ornamented clay vessel in one case and bone tools and silex blades. The sherds of the Keszthely group of the Transdanubian Linear Pottery culture dominated in the ceramic material, while the ornaments characteristic of the Zseliz culture were much less frequent than in the features unearthened in 2001. Double biconical vessels decorated with deeply grooved lines characteristic of the early phase of the Transdanubian Linear Pottery culture were uncovered in the refuse pits unearthened in the north-eastern part of the excavated territory.

The investigation of the settlement fragment dated from the older phase of the Transdanubian Linear Pottery culture enriched the excavation with numerous remarkable finds. In 2003, the excavations were continued in the north-eastern part of the site in the hope of a more thorough recognition of the early period. Altogether 7 prehistoric buildings were uncovered during the six months of the excavations, five of which belonged to the Transdanubian Linear Pottery culture. Two houses were bordered by a horseshoe-shaped foundation ditch in their southern third. These buildings most probably stood on the hill at the time of the Middle Copper Age Balaton-Lasinja culture. The large features of the Balaton-Lasinja culture were uncovered at a large distance from each other in the surroundings of the two Copper Age houses. A well-preserved crouched skeleton was found in a Neolithic pit. The finds represented the early phase of the Transdanubian Linear Pottery culture in the northernmost part of the excavation. Nevertheless, south of it the finds of the Keszthely group dominated, although fragments with note-head ornaments also occurred. The overwhelming majority of the flaked stone tools were prepared from radiolarite from the Bakony just as the ones uncovered in the previous years.

lésterületet alkotott, soros elrendezésű házcsoportokkal. További 6 ház ezektől északra, egymástól nagy távolságban helyezkedett el: 3 épület a feltárt felület északkeleti részén, a dunántúli vonaldíszes kerámia korai fázisát reprezentáló objektumok környezetében, 3 ház – köztük az alapárkos neolit épület – pedig az északkeleti csoport és a nagy déli településterület között. A házak hossza 7 és 25 m, szélességük 6 és 7,5 m között változott. Az épületek szélessége természetesen csak azokban az esetekben volt mérhető, ahol a külső, a házfalakat képező oszlopsorok nyomait is megtaláltuk. Egyes korábbi jelentésekben a házak szélességeként 8–10 m illetve 8–12 m közötti érték szerepel, ez azonban a házakat kísérő hosszanti árkok távolságát jelenti.⁴ A házak tájolása egy kivétellel ÉÉNy–DDK-i volt. Az általánostól eltérő tájolású ház a plató keleti szélén a földrajzi képződmény pereméhez igazodott. A balatonszárszói ásatásokat megelőzően csak Mosonszentmiklós, Egyéni földek lelőhelyen került elő olyan, a dunántúli vonaldíszes kerámia időszakában létezett település, ahol a településszerkezet is tanulmányozható volt. Mosonszentmiklóson 20 épületet sikerült feltárni.⁵ A Dunántúllal közvetlenül határos területeken a szlovákiai Párkányból (Štúrovo)⁶ és Pozsonysárfőről (Blatné), továbbá az ausztriai Sopronnyékről (Neckenmarkt)⁸ és Brunn am Gebirge⁹ lelőhelyről ismerjük nagyobb számban a vonaldíszes kultúrkör házeit.

Balatonszárszón a neolit sáncárokhoz közel 160 m hosszú szakaszát tudtuk feltárni (4. kép). Az árkot – mely korábbi jelentésünkben pontatlanul „sánc” meghatározással is szerepelt¹⁰ – az ásatási területen négy teljes egészében feltárt bejárat szakította meg. Egy további bejáratnak csak a keleti oldala esett a kutatott felületre, de amennyiben az árok szerkezetében ezen a ponton nem következett be lényegi változás, úgy itt is a fent említettekhez hasonló bejáratról számolhatunk. Az árok alakja a feltárt részletek alapján ovális lehetett, az árkon belül fekvő területnek azonban csak elenyésző részét tudtuk megfigyelni. Hasonló, a dunántúli vonaldíszes kerámiához köthető árok részlete ismert a magyarországi Becsehelyről¹¹, a szomszédos Ausztriában pedig Asparn an der Zaya¹² lelőhelyen tárták fel a vonaldíszes kultúrkör nagyméretű árkát.

Az újkőkori településen 43 neolit temetkezést találtunk, melyek véletlenszerűen helyezkedtek el a házak közötti objektumokban (5. kép). Egyes halottak az épületektől távolabb található hulladékgödörökben feküdtek. A településtől elkülönült esetleges temetőnek nem bukantunk a nyomára.

A territory of 116 826 m² was unearthed at the Balatonszárszó, Kis-erdei-dűlő site during the four years of the excavations (Fig. 1). The features of the Neolithic settlement fragment occupied a territory of about 10–11 ha. On the same surface the features of the Balaton-Lasinja culture, Avar settlement phenomena and a number of medieval trenches were uncovered beside the Neolithic settlement phenomena. The site was investigated in an east-west direction to the edges of the plateau. The borders of the prehistoric settlement, however, were not reached either in the north or in the south. The traces of 45 post-structure buildings of the Transdanubian Linear Pottery culture were found. The 39 buildings of the Neolithic village compose a coherent settlement surface with groups of houses arranged in rows. Six more houses were situated north of them at a great distance from each other: three buildings were found in the north-eastern part of the unearthed territory in the environs of features representing the early phase of the Transdanubian Linear Pottery culture. Three houses, among them the Neolithic building with the foundation trench, were found between the north-eastern group and the large southern settlement area. The length of the houses ranged between 7 m and 25 m, the width between 6 m and 7.5 m. The width of the buildings could only be measured where the traces of the exterior post rows that indicated the walls of the houses were found. In some of the former reports 8–10 m and 8–12 m were mentioned as the width of the houses. This measurement, however, indicates the distances between the longitudinal trenches running along the houses.⁴ All the houses except one had a NNW-SSE orientation. The house of a different orientation stood on the eastern edge of the plateau and it was adjusted to the edge of the geographical formation. Until the excavation of the Balatonszárszó site, the only settlement from the Transdanubian Linear Pottery culture where the settlement structure could be studied was uncovered at Mosonszentmiklós, Egyéni földek. At Mosonszentmiklós 20 buildings were uncovered.⁵ Larger numbers of houses are known from the Linear Pottery entity from the territory neighbouring Transdanubia from Štúrovo (Párkány)⁶ and Blatné (Pozsonysárfő)⁷ in Slovakia, and from Neckenmarkt (Sopronnyék)⁸ and Brunn am Gebirge⁹ in Austria.

An about 160 m long stretch of the Neolithic ditch was unearthed at Balatonszárszó (Fig. 4). The ditch, which was incorrectly described as a trench and a rampart in a former report¹⁰ was interrupted by four en-

4 BELÉNYESY-MARTON-OROSS 2002, 9; BELÉNYESY 2003, 139.

5 EGRY 2003

6 PAVÚK 1994

7 PAVÚK 1980

8 LENNEIS-LÜNING 2001

9 STADLER 1999

10 OROSS 2004

11 KALICZ 1983–84, 272–273, Taf. 2.

12 WINDL 1990

4 BELÉNYESY-MARTON-OROSS 2002, 9; BELÉNYESY 2003, 139

5 EGRY 2003

6 PAVÚK 1994

7 PAVÚK 1980

8 LENNEIS-LÜNING 2001

9 STADLER 1999

10 OROSS 2004

A Kis-erdei-dűlőben feltárt újkőkori település régészeti jelenségeinek és leletanyagának részletes elemzése nyomán kivételesen összetett kép vázolható fel egy dunántúli középső neolitikus faluközösség életéről. A balatonszárszói ásatásokat 2000–2001-ben Belényesy Károly, 2002. és 2003. években Oross Krisztián vezette, az újkőkori feltárások irányításában hosszabb-rövidebb ideig Fábián Szilvia, Horváth Tünde, Marton Tibor, Osztás Anett és Sófalvi András régészek vettek részt, továbbá Löffler Zsuzsanna régészhallgató segítségével támaszkodhattunk. A geodéziai munkákat Viemann Zsolt földmérő mérnök vezette. Szabó Zoltán technikus minden évben jelen volt a lelőhelyen folyó munkálatok során.

tirely unearthed entrances in the excavation territory. Only the eastern side of a fifth entrance fell within the investigated surface. If the structure of the ditch was not significantly changed at this point, this entrance was the same as the other four ones. The bottom of the ditch must have been oval according to the unearthed sections but only a very small part of the area inside the ditch could be observed. A similar ditch fragment, also from the Transdanubian Linear Pottery culture, is known in Hungary from Becsehely,¹¹ while a large ditch of the Linear Pottery entity was unearthed at the Asparn an der Zaya¹² site in Austria.

Forty-three Neolithic burials were found in the Neolithic settlement, which were randomly distributed in the features between the houses (Fig. 5). Some dead bodies lay in refuse pits farther from the buildings. We could find no trace of a cemetery separated from the settlement.

An exceptionally complex picture can be drawn of the life of a Transdanubian Neolithic rural community from the detailed analysis of the archaeological phenomena and finds of the Neolithic settlement uncovered at Kis-erdei-dűlő. The excavations at Balatonszárszó were led by Károly Belényesy in 2000 and 2001 and by Krisztián Oross in 2002 and 2003. Szilvia Fábián, Tünde Horváth, Tibor Marton, Anett Osztás and András Sófalvi archaeologists took part in the direction of the Neolithic excavations for shorter or longer periods and we could rely on Zsuzsanna Löffler archaeology student's help. Zsolt Viemann geodetic engineer was responsible of the geodetic surveys. Zoltán Szabó technician was present at the excavations every year.

11 KALICZ 1983–84, 272–273, Taf. 2.

12 WINDL 1990

Irodalom • *References*

- BELÉNYESY 2003 BELÉNYESY K.: Balatonszárszó, Kis-erdei-dűlő. In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2001. Budapest, 2003, 139.
- BELÉNYESY–MARTON–
OROSS 2002 BELÉNYESY K. – MARTON T. – OROSS K.: Balatonszárszó-Kis-erdei-dűlő. In: Honti Sz. – Belényesy K. – Gallina Zs. – Kiss V. – Kulcsár G. – Marton T. – Nagy Á. – Németh P. G. – Oross K. – Sebők K. – Somogyi K.: A tervezett M7-es autópálya Somogy megyei szakaszán 2000–2001-ben végzett megelőző régészeti feltárások. Előzetes jelentés II (Rescue excavations in 2000–2001 on the Planned Route of the M7 Motorway in Somogy County. Preliminary Report II). SMK 15 (2002) 9–15.
- EGRY 2003 EGRY I.: Egy újkőkori falu a Dunántúlon: Mosonszentmiklós-Egyéni földek. In: Zs. Visy (Gen.ed.): Magyar régészet az ezredfordulón. Budapest 2003, 104–106.
- KALICZ 1983–84 KALICZ, N.: Übersicht über den Forschungsstand der Entwicklung der Lengyel-Kultur und die ältesten „Wehranlagen“ in Ungarn. MÖAG 33–34 (1983–84) 271–293.
- LENNEIS–LÜNING 2001 LENNEIS, E. – LÜNING, J.: Die bandkeramischen Siedlungen von Neckenmarkt und Strögen. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 82. Bonn, 2001.
- OROSS 2004 OROSS K.: Balatonszárszó, Kis-erdei-dűlő. In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2002. Budapest, 2004, 177.
- PAVÚK 1980 PAVÚK, J.: Výskum neolitického sídliska v Blatnom. AVANS 1979. Nitra 1980, 206–211.
- PAVÚK 1994 PAVÚK, J.: Štúrovo. Ein Siedlungsplatz der Kultur mit Linearbandkeramik und der Želiezovce-Gruppe. Nitra 1994.
- STADLER 1999 STADLER, P.: Die älterlinearbandkeramische Fundstelle von Brunn am Gebirge, Flur Wolfholz (5620–5200 v. Chr.). Ausstellung in Brunn im August 1999.
- WINDL 1990 WINDL, H. J.: Grabungen in einem Siedlungsareal der Linearbandkeramik in Asparn/Zaya, BH Mistelbach, Niederösterreich. ZalaiMúz 2 (1990) 19–21.

1. kép: Balatonszárszó, Kis-erdei dűlő. A lelőhely áttekintő térképe (Viemann Zsolt)

Fig. 1: Balatonszárszó, Kis-erdei dűlő. Complex map of the site (Zsolt Viemann)

2. kép: Légi felvétel az ásatásról 2001 nyarán

Fig. 2: Aerial photo of the excavation in the summer of 2001

3. kép: A 28. számú újkőkori épület

Fig. 3: Neolithic building no. 28

4. kép: A neolitik sáncárok részlete

Fig. 4: Detail of the Neolithic trench

5. kép: A B-3571 gödörben megtalált három újkőkori temetkezés (S-773, S-774, S-775)

Fig. 5: Three Neolithic burials (S-773, S-774, S-775) found in pit no. B-3571

